

Із огляду на це, дослідження Т. П. Голової чекають своїх продовжувачів. Ми ж можемо констатувати їх пріоритет, своєчасність і досконалість проведення.

Використані інформаційні джерела:

1. *Амброзія полинолиста* / В. С. Циков, А. І. Хорішко, Л. П. Матюха, Ю. І. Ткалич. Дніпропетровськ : Нова ідеологія, 2010. 58 с.
2. *Голова Т. П. Гетерокарпія у амброзії полиннолистной. Защита растений от вредителей, болезней и сорняков // Тр. Харьковского с.-х. ин-та им. В. Докучаева. Т. 182. Харьков, 1973. С. 130–133.*
3. *Марьюшкина В. Я. Амброзия полиннолистная и основы борьбы с ней. К. : Наук. думка, 1986. 120 с.*

УДК 581.524.1

ФІТОРІЗНОМАНІТТА ВОДНО-БОЛОТНИХ УГІДЬ ЗАПЛАВИ СУЛИ

Скляр Юрій, Скляр Вікторія
Суми, Україна

Проблема охорони водних ресурсів належить до числа найважливіших та визначальних щодо існування суспільства. Це відзначено у низці державних документів: у Водному кодексі України [1], Законі України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» [2], у низці постанов Кабінету Міністрів України та ін. Її розв'язання потребує комплексного підходу, в тому числі й реалізації заходів, спрямованих на вивчення та охорону фіторізноманіття водно-болотних угідь [3-5]. Такими дослідженнями, насамперед, мають бути охоплені провідні водні артерії, до яких на Лівобережній Україні відноситься і річка Сула.

Вона є типовою рівнинною річкою. Малий ухил ($0,4-1,1^0$) Сули та її приток обумовлює незначну швидкість течії (близько $0,1-0,3$ м/с) та досить суттєву замуленість річки. Їй притаманне мішане водне живлення (снігове і дощове). Рівень води характеризується наявністю весняного максимуму. Тривалість розливу річки Сули у середній течії складає у середньому 2-4 тижні. Глибина затоплення заплави становить 30-100 см. Сула є однією з найбільш заболочених річок Лівобережжя України [6-8].

Виявлення загальних ознак фіторізноманіття річки та прилеглих до неї водно-болотних угідь, належать до числа актуальних наукових питань, значущих як в аспекті накопичення і поглиблення знань про зазначені природні комплекси, так і для визначення тактики й стратегії їхньої охорони.

У цій публікації представлені результати вивчення фіторізноманіття ділянки водно-болотних угідь (площею близько 80 га), розташованої у заплаві річки Сули в околицях села Млини (Полтавська область). Дослідження

проводились на основі використання загальноприйнятих флористичних та геоботанічних підходів [9].

Провідну роль у формуванні фіторізноманіття цієї території відіграє заплавне озеро, яке має видовжену форму й тягнеться в напрямі з південного заходу на північний схід. У його межах представлено два типи оселищ, що тісно контактують між собою (табл. 1).

Оселище, що за ознаками відповідає коду C1.32, представлено на ділянках, де товща води становить близько 2-2,5 м. Тут поверхня вкрита щільним шаром вільно плаваючих видів рослин. У його межах у формуванні рослинних угруповань беруть учать 12 видів рослин. Тут виявлена *Urticularia vulgaris* L. – вид, включений до «Переліку видів рослин, які не занесені до Червоної книги України, але є рідкісними або такими, що постійно або тимчасово перебувають під загрозою зникнення в природних умовах на території Полтавської області» [11]. *Urticularia vulgaris* віднесена до категорії III. Ця категорія об'єднує види, популяції яких невеликі, і у даний час не відносяться до категорії «зникаючих» чи «вразливих», однак їм загрожує небезпека.

Таблиця 1 – Характеристика оселищ заплавного озера біля села
Млини (відповідно до класифікації EUNIS) [10]

Habitat level	EUNIS habitat code	EUNIS habitat name
4	C1.32	Free-floating vegetation of eutrophic waterbodies
3	C3.2	Water-fringing reedbeds and tall helophytes other than canes

У межах оселища із кодом C1.32 вільно плаваюча справжня водна рослинність за домінантною класифікацією представлена формаціями *Ceratophylleta demersi*, *Spirodeleta polyrhizae* та *Stratioteta aloiditis*. Формація *Ceratophylleta demersi* включає дві асоціації *Ceratophylletum (demersi) lemnosum (trisolcae)* та *Ceratophylletum (demersi) purum*. Угруповання асоціації *Ceratophylletum (demersi) lemnosum (trisolcae)* здебільшого зростають ближче до берега водойми та до поясів повітряно-водної рослинності. Проективне покриття домінантів становить: *Ceratophyllum demersum* L. 50-5%, *Lemna trisulca* L. – 40-50%. В угрупованнях цієї асоціації також виявлені *Lemna minor* L., *Spirodella polyrrhiza* (L.) Schleid. з проективним покриттям від 15 до 25%, *Wolffia arrhiza* (L.) HorkelexWimm – 1-2%. Поодинокі зростають *Stratiotes aloides* L. та *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.

Угруповання асоціації *Ceratophylletum (demersi) purum* тяжіють до центральних частин водойми розташованих між поясами повітряно-водної рослинності. Проективне покриття домінанта становить 80-90%. Окрім нього, в угрупованнях зростають *Lemna trisulca* з проективним покриттям до 10%, *Spirodella polyrrhiza* – 5%, *Lemna minor* – 2%, *Urticularia vulgaris* – 5%, *Stratiotes aloides* – 5%.

Формація *Spirodeleta polyrhizae* представлена угрупованнями однієї асоціації *Spirodeletum (polyrhizae) lemnosum (trisolcae)*, які тяжіють до прибережної смуги. Проективне покриття домінантів становить: *Spirodella polyrrhiza* – 50-60%, *Lemna trisolca* – 30-40%. З інших видів ряскових тут зростають *Lemna minor* з проективним покриттям до 10% та *Wolffia arrhiza* – 3%. Окрім них з покриттям до 3% зростає *Ceratophyllum demersum*. Поодинокі в угрупованнях цієї асоціації зустрічаються: *Phragmites australis*, *Typha angustifolia* L., *Typha latifolia* L., *Carex acutiformis* Ehrh., *Carex riparia* Curtis.

Формація *Stratioteta aloiditis* також представлена угрупованнями однієї асоціації *Stratiotetum (aloiditis) ceratophyllosum (demersi)*, які тяжіють до центральних частин водойми і зустрічаються рідше за попередні. Проективне покриття домінантів становить: *Stratiotes aloides* – 40-50%, *Ceratophyllum demersum* – 25-30%. В угрупованнях цієї асоціації також зростають *Lemna minor*, *Spirodella polyrrhiza*, *Lemna trisolca* з проективним покриттям від 5 до 10%, *Hydrocharis morsus-ranae* – до 2%, та поодинокі зустрічається *Urticularia vulgaris*.

Оселище коду С3.2 тяжіє до ділянок, де товща води здебільшого коливається у межах 0,1-0,5 м. У його межах у формуванні рослинних угруповань беруть участь 17 видів. Вони є типовими для регіону.

Загалом рослинність, сформована в межах оселища коду С3.2, за домінантною класифікацією репрезентує дві формації: *Phragmiteta australis* та *Typheta angustifoliae*. Формація *Phragmiteta australis* включає асоціацію *Phragmitetum (australis) typhosum (angustifoliae)* та *Phragmitetum (australis) purum* варіант з *Spirodela polyrrhiza* та *Lemna trisolca*.

Угруповання *Phragmitetum (australis) purum* варіант із *Spirodela polyrrhiza* та *Lemna trisolca*, як правило чергуються з заростями рогозу вузьколистого. Проективне покриття *Phragmites australis* коливається у межах 70 – 85%, *Spirodella polyrrhiza* – 60–70%, *Lemna trisolca* – близько 50%. Тут також зростають *Lemna minor* із проективним покриттям до 5%, *Wolffia arrhiza* – 1%, *Ceratophyllum demersum* – 10%.

На межі контакту очеретових та вузьколисторогових угруповань подекуди утворюються ценози асоціації *Phragmitetum (australis) typhosum (angustifoliae)*. Їхній видовий склад багатший ніж у чистих угрупованнях цих видів. Проективне покриття домінантів становить: *Phragmites australis* – 30-35%, *Typha angustifolia* – 15-20%. З інших повітряно-водних видів у таких угрупованнях зростають *Sparganium emersum* Rehman. та *Typha latifolia* L. із проективним покриттям 2-5%, подекуди, на підняттях дна – *Rumex hydrolapathum* Huds. та *Carex pseudocyperus* L. Формація *Typheta angustifoliae* представлена угрупованнями асоціації *Typhetum (angustifoliae) purum* варіант з *Spirodela polyrrhiza*. В яких проективне покриття домінантів становить: *Typha angustifolia* – 60-70%, *Spirodella polyrrhiza* – 45-50%. Окрім домінантів в угрупованнях зростають *Lemna trisolca* з проективним покриттям до 15%, *Lemna minor* та *Ceratophyllum demersum* – 10%, *Wolffia arrhiza* – 1%.

По берегу озера, на території, що відповідає переходу «водойма-суша» поширені такі рослини як *Agrostis stolonifera* L., *Bidens tripartita* L., *Carex*

acutiformis, *Carex riparia*, *Carex pseudocyperus*, *Thelypteris palustis* Schrott, *Rumex hydrolapathum*, *Lycopus europaeus* L., *Eupatorium cannabinum*.

Оселище прибережної смуги, що сформувалася навкруги заплавного озера, за класифікацією EUNIS найбільше відповідає коду G1.1112. У межах прибережної смуги у ярусі деревостану домінує *Salix fragilis*. Тут також зростають *Alnus glutinosa*, *Populus tremula* L., *Acer negundo*. Поодинокі представлені *Ulmus laevis* Pall. та *Pyrus communis* L. Загальна зімкнутість деревостану досягає 0,8-0,9. Під його наметом зростають різноманітні трав'янисті рослини: *Urtica dioica*, *Aristolochia clematitis* L., *Phalacrologium annuum* (L.) Dumort., *Geum urbanum* L., *Veronica chamaedrys* L., *Myosoton aquaticum* (L.) Moench, *Juncus tenuis* Willd., *Potentilla anserina* L., *Lysimachia nummularia* L., *Taraxacum officinale* Wigg. aggr., *Calystegia sepium*, *Humulus lupulus*. Сумарне проективне покриття трав'яного ярусу тут варіює від 40 до 95%.

Отже, проведений аналіз свідчить, що водно-болотні угіддя, навіть відносно незначної площі, вирізняються значним та своєрідним фіторізноманіттям у складі якого репрезентована й раритетна складова. На дослідженій території вона представлена видами, які охороняються на регіональному рівні (*Urticularia vulgaris*) та міжнародному. Більше 10 виявлених видів, зокрема, *Stratiotes aloides*, *Carex acutiformis*, *Carex pseudocyperus*, *Carex riparia*, *Rumex hydrolapathum*, *Phragmites australis*, *Typha angustifolia*, *Typha latifolia*, *Hydrocharis morsus-ranae*, *Wolffia arrhiza*, *Lemna minor*, *Lemna trisulca*, *Ceratophyllum demersum*, включені до Червоного списку МСОП із рангом охорони LC. Дані про стан фіторізноманіття мають стати основою при розробці наковообґрунтованих підходів щодо забезпечення збереження природних комплексів охарактеризованої території.

Використані інформаційні джерела:

1. Водний кодекс України [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр#Text>

2. Закон України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text>

3. Смирнова Н. Н. Особенности аккумуляции биогенных элементов, тяжёлых металлов и некоторых хлорорганических пестицидов высшими водными растениями в Килийской дельте Дуная // Гидробиологические исследования Дуная и придунайских водоёмов. Киев : Наук. думка, 1987. С. 102–119.

4. Скляр Ю. Л. До флори макрофітів центральної частини Гетьманського національного природного парку // Актуальні проблеми дослідження довкілля : Збірник наукових праць (за матеріалами V Міжнародної наукової конференції). Т. 1. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. С. 326–328.

5. Skliar Iu., Skliar V., Klymenko A., Sherstiuk M., Zubtsova I. Growth signs of *Nymphaea candida* in various ecological and cenotic conditions of Desna Basin (Ukraine) // Agro Life Scientific Journal. 2020. № 1. P. 316–323.

6. Карпенко К. К., Тюленєва В. О., Вакал А. П. та ін. Гідрологічні заказники в заплаві р. Сули на Сумщині // *Стан природного середовища та проблеми його охорони на Сумщині. Природно-заповідний фонд області. Книга 3. Суми : Джерело, 1999. С. 86–98.*

7. *Водноболотні угіддя України. Довідник / [За ред. Г. Б. Марушевського, І. С. Жарук]. К. : Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2006. 312 с.*

8. Клестов М. Л., Гальченко Н. П., Прядко О. І. та ін. *Рослинний та тваринний світ пониззя річки Сули / [За ред. М. Л. Клестова, Н. П. Гальченко]. К. : Фітосоціоцентр, 2016. 240 с.*

9. Якубенко Б. Є., Попович С. Ю., Устименко П. М., Дубина Д. В., Чурілов А. М. *Геоботаніка: методичні аспекти досліджень. К., 2020. 316 с.*

10. EUNIS habitat classification [Electronic resource] – Web access: <https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/eunis/eunis-habitat-classification>

11. Андрієнко Т. Л., Перегрим М. М. *Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України. К., 2012. 148 с.*

12. The IUCN Red List [Electronic resource] – Web access: <http://www.iucnredlist.org>

УДК 581.526.425(477-751Супр)-021.414

АКТУАЛЬНІСТЬ ОХОРОНИ ФІТОРІЗНОМАНІТТЯ СУПРУНІВСЬКИХ ПЕРЕЛІСКІВ – ОСТАНЦІВ ЗОНАЛЬНИХ ДІБРОВ ЛІВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ ПІД ПОЛТАВОЮ

*Смоляр Наталія, Запорожець Анастасія
Полтава, Україна*

Збереження лісів є однією з важливих сучасних проблем людства, оскільки ці біоми є одними із найважливіших джерел відновних ресурсів біосфери, а тому здатні стабілізувати та відновлювати її природну рівновагу. Тому питання охорони лісів планети, у тому числі й України, набувають пріоритетного значення. Надзвичайно актуальні вони й для Полтавщини – лісостепового регіону, де широколистяні ліси хоча і є зональним типом рослинності, однак збереглися лише на незначних площах і фрагментарно.

На околицях міста Полтави – обласного центру України – й до нашого часу збереглися незначні за площею масиви широколистяних лісів – залишки вікових дібров, зональних для Лівобережного Лісостепу. За структурою угруповань і флористичним складом вони цілком відображають особливості лісостепових дібров і мають вагоме історико-природоохоронне, фітосозологічне, екологічне значення [3]. Це лісові масиви є останцями природних вікових дібров, які вкривали Полтаву й Полтавську область, межуючись на вододілах із рослинністю лучних степів. Вони нині складають, так зване, зелене лісове кільце навколо Полтави, хоча й вкрай фрагментарне, насамперед, це Розсошенські діброви на околицях с. Розсошенці (частина їх